

SANOAT KORXONALARINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY
ASOSLARI

Gafurov Ma'ruf Hakimovich

*Buxoro Osiyo Xalqaro universtiteti iqtisod yo'nalishi magistri +998 88 323 00 08
maruf.xakimovich1992@mail.ru*

Annotatsiya: *maqolada sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishi mexanizmining nazariy asoslarining xorijiy va mamalkatimiz iqtisodchi olimlarining g'oyalari talqin etildi. "Barqarorlik" tushunchasi o'rganilayotgan muammo doirasida ushbu tushunchani tahlil qilish va mazmunli ochib berish zarurligi haqida yorilgan. Sanoat tarmogini rivojlanishiga qaratilgan barcha chora tadbirlar korxonalarining iqtisodiy faoligini oshishiga, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar va iboralar: *mintaqaviy iqtisodiy barqarorlik, sanoat korxonalari, iqtisodiy barqarorlik konsepsiyasi, hudud barqarorligi, sanoat iqtisodiyoti, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish.*

Аннотация: *В статье интерпретированы идеи зарубежных и отечественных экономистов о теоретических основах механизма устойчивого развития промышленных предприятий. Понятие «устойчивость» объяснено необходимостью проанализировать и осмысленно раскрыть это понятие в рамках изучаемой проблемы. Все меры, направленные на развитие производственной сети, служат повышению экономической активности предприятий и выпуску конкурентоспособной продукции.*

Ключевые слова и термины: *региональная экономическая стабильность, промышленные предприятия, концепция экономической стабильности, региональная стабильность, индустриальная экономика, социально-экономическое развитие.*

Annotation: *The article interprets the ideas of foreign and domestic economists on the theoretical foundations of the mechanism for sustainable development of industrial enterprises. The concept of "sustainability" is explained by the need to analyze and meaningfully disclose this concept within the framework of the problem being studied. All measures aimed at developing the production network serve to increase the economic activity of enterprises and produce competitive products.*

Key words and terms: *regional economic stability, industrial enterprises, concept of economic stability, regional stability, industrial economy, socio-economic development.*

Zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda "sanoat korxonasini barqaror rivojlantirish mexanizmi" atamasining mohiyati bo'yicha konsensus mavjud emas. Shu bilan birga, har bir kategoriya alohida ta'rifga ko'plab yondashuvlarga ega. Shuni ham ta'kidlash kerak, ilmiy asarlar va boshqa iqtisodiy adabiyotlarni tahlil qilib, biz bunday turdagi barcha turlarni tizimlashtirishga imkon beradigan tizimli kontseptual apparat hali shakllanmaganligini ko'rishimiz mumkin.

“Barqarorlik” tushunchasi o‘rganilayotgan muammo doirasida ushbu tushunchani tahlil qilish va mazmunli ochib berish zarur.

“Sanoat korxonasining barqaror rivojlanishi mexanizmi” atamasiga aniqlik kiritish uchun avvalo “mexanizm”, “barqarorlik” va “rivojlanish” toifalarini yaqindan ko‘rib chiqish kerak. Mahalliy va xorijiy ilmiy manbalarni tahlil qilish bizga “mexanizm” atamasini qo‘llash sohasidan qat’i nazar, qarama-qarshi ta’riflarning ko‘pligi mavjudligini xulosa qilish imkonini beradi. Bu borada juda ko‘plab iqtisodchi olimlar o‘zlarining nazariy qarashlari bilan nazariy konsepsiyalarini talqin qilganlar.

Uskova T.V⁴ “...resurslardan foydalanish, yo‘nalishni o‘zgartirish jarayoni kapital qo‘yilmalar, texnologik taraqqiyotga yo‘naltirilganlik ijtimoiy farovonlik va ekologik muvozanat bilan uyg‘unlik hozirgi va kelajakdagi potentsialning qiymatini oshirish”.

Bautin V.M⁵ “...hamma narsadan funksional foydalanish rentabellikni ta‘minlash, shuningdek, ishlab chiqarishni rivojlantirish, moddiy-texnika bazasini modernizatsiya qilish, ishchi kuchining ijtimoiy muhitini muvaffaqiyatli yaxshilash imkonini beradigan ishlab chiqarish salohiyati o‘zgaruvchan atrof-muhit sharoitlariga moslashish”.

Kalanova A.B⁶ “...sanoat korxonasining barqarorligi, eng avvalo, ishlab chiqarish xarajatlari bilan uzviy bog‘liqlikda ishlab chiqarilayotgan mahsulot va ko‘rsatilayotgan xizmatlarning tarkibi va tuzilishiga bog‘liqdir. Shuning uchun doimiy va o‘zgaruvchan xarajatlar o‘rtasidagi nisbat katta ahamiyat kasb etadi”.

Abdullaev. Y⁷ “...makroiqtisodiyotdagi aholining istiqboldagi soni iqtisodiy xavfsizligimizda muhim ahamiyat kasb etib, makroiqtisodiyotning kelajagini oldindan rejalashtirish, eng avvalo, aholining kelgusida ko‘payish istiqbolini aniqlashdan boshlanadi. Chunki reja ko‘rsatkichlarining asosiy qismi jamiyat ehtiyojini, xususan, aholi ehtiyojlarini qondirishga buysundirilishi lozim”.

“Sanoat iqtisodiyoti”ning nazariy, metodologik asosini sanoatning vujudga kelishi va rivojlanish muammolari bo‘yicha hozirgi nazariya, o‘zbekistonlik va xorijiy mamlakatlar iqtisodchilarining ilmiy asarlari, O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, Respublika Prezidentining asarlari tashkil etadi.

Respublikamiz olimlaridan Sh.Shodmonov va U.G‘afurovlar: “Ishlab chiqarish – kishilik jamiyatining mavjud bo‘lishi va rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan hayotiy ne‘matlarni yaratish jarayoni. Barcha tovar va xizmatlar ishlab chiqarish jarayonida yaratilishi sababli u takror ishlab chiqarishning eng asosiy va boshlang‘ich fazasi hisoblanadi. Agar ishlab chiqarilmasa, taqsimlanadigan, ayirboshlanadigan va nihoyat, iste‘mol qilinadigan narsalar bo‘lmaydi”⁸, deb tavsiflaydilar.

M.M.Xalikova: “Bugungi kunda respubli kamizda sog‘lom raqobat muhitini rivojlantirish va keng turdagi yog‘- moy mahsulotlari ishlab chiqarilishini kengaytirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, mazkur tarmoqdagi mavjud tizimli muammolarga barham berish bozorni sifatli, xavfsiz, arzon oziq-ovqat mahsulotlari

⁴ Ускова, Т.В. Управление устойчивым развитием региона. Вологда: Litres, 2017.– 4666 с

⁵ Баутин, В.М. Виды критерии ключевые показатели, факторы и пути повышения экономической эффективности производства [Текст] / В.М. Баутин, В.Э.О. Керимов // Бухучет в сельском хозяйстве.– 2017. № 10.- С. 66-77.

⁶ Kalanova A.B. Sanoat korxonalari barqaror iqtisodiy rivojlanishining nazariy asoslari. Iqtisod va moliya. 2015, 3

⁷ Y.Abdullaev. Makroiqtisodiy statistika. T., “Mehnat”. 1998. B.-56-58.

⁸ Шодмонов Ш.Ш., Гафуров У.В. Иктисодиёт назарияси. Дарслик. 2009. – 579 б.

bilan to'ldirish va butun mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning eng muhim sharti hisoblanadi"⁹, deb ta'kidlagan.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoyevning 2020 yil 1-maydagi "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni reyting baholash tizimini joriy etish to'g'risida"¹⁰ qarori bu jabhadagi ishlarni yangi bosqichda rivojlantirish, mavjud muammolarni hal etish imkonini beradi.

1-jadval

Barqaror rivojlanish mexanizmi tushunchasi¹¹

№	Turkum	Ta'riflanishi	Bazaviy tushunchalar
1	mexanizm	bir-biri bilan bog'liq elementlar muноси tizimlarni, uning hayotiy zaruratini ta'minlash imkonini beradigan natijaga olib keladigan	- elementlar to'plami tizim - faoliyat ko'rsatish - aniq natija
2	barqarorlik	elementlar tizimining teng holatga o'tish kasb-huquqi ko'rsatgandan keyin zaiflarini amalga oshirish uchun eng yuqori natija, unda turli omillar mavjud	- tizim qiymati - to'g'ri holati - omillarning teng ta'siri
3	rivojlanish	qaytalanmas, yo'naltirilgan va amalga oshirilgan logik o'zgarishlar ham tashqi omillarga ta'sir ko'rsatish natijasida olib kelayotgan rivojlanishga olib keladi	- o'zgartirilmaydigan o'zgarishlar - o'zgartirishlar

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, sanoat korxonalarining o'ziga xos xususiyatlarini, texnologik transformatsiyalar asosida faoliyat ko'rsatish xususiyatlarini hisobga olgan holda, biz sanoat korxonasining barqaror rivojlanishi mexanizmini aniqlaymiz. Tashkilot tizimining elementlari to'plami sifatida, texnologik ishlab chiqarish vositalarini o'zgartirishdan foydalangan holda korxonaning ishlashi, rag'batlantirilishi va rivojlanishiga yordam berish, muvozanat holatiga va oldindan belgilangan natijalarga erishish uchun korxonaning miqdoriy, sifat o'zgarishlarini o'rnatish maqsadli hisoblanadi.

Shunday qilib, korxonada darajasidagi barqarorlik oldindan belgilangan natijalarga erishish uchun tashqi va ichki omillar ta'sirida ishlab chiqarish, ijtimoiy, kadrlar, marketing, texnologik, moliyaviy, ekologik va boshqaruv quyi tizimlarining muvozanatli kombinatsiyasiga bog'liq.

Sanoat korxonasining barqaror rivojlanishi mexanizmini shakllantirish uchun kontseptsiyani (dastur) shunchaki aniqlab berishning o'zi kifoya qilmaydi. Barqaror rivojlanishning mazmunini batafsilroq ko'rib chiqish, mexanizmning printsiptal diagrammasini aniqlash, omillarni tasniflash va printsiplar va mezonlarni aniqlash talab etiladi.

⁹ Халикова М.М. Озиқ-овқат ёғлари бозорига маркетинг тадқиқотларини ўтказишни тадқиқ этиш. // "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий-электрон журнали. 2021, 6-сон, ноябрь-декабрь.

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev. "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni reyting baholash tizimini joriy etish to'g'risida"¹⁰ Qaror. 01.11.2020.

¹¹ Muallifning shaxsiy ishlanmasi

Sanoat tarmogini rivojlanishiga qaratilgan barcha chora tadbirlar korxonalarining iqtisodiy faoligini oshishiga, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga xizmat qilmoqda. Sanoat korxonalarining tadbirkorlik faoliyati yanada samarali tashkil etish ichki va tashqi bozorda raqobatbardoshlik darajasini aniqlash, raqobatbardoshlik omillari ta'sirchanlik darajasini o'rganish, korxonalariga munosib baho berish, yo'l quyilayotgan kamchilik va muammolarni aniqlash hamda rivojlangan mamlakatlar tajribalaridan samarali foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi sharoitda iqtisodiy salohiyatni tiklash zarurligi mazkur rivojlanishni ta'minlaydigan mexanizmni shakllantirish asosida sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish uchun sharoit yaratishni birinchi o'ringa qo'yimoqda.

Korxonalar resurslari cheklanganligi, mavjud tashqi muhit sharoitida ularning barqaror rivojlanishiga zamin yaratish imkoniyatlarini beradigan strategiyani ishlab chiqish boshqaruvning asosiy muammosi shaklida namoyon bo'lmoqda. Bunda shuni ta'kidlash kerakki, har bir korxonaga uchun barqaror o'sish strategiyasini ishlab chiqish yakka tarzda amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev. "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni reyting baholash tizimini joriy etish to'g'risida"gi Qaror. 01.11.2020.
2. Ускова, Т.В. Управление устойчивым развитием региона. Вологда: Litres, 2017.- 4666 с
3. Баутин, В.М. Виды критерии ключевые показатели, факторы и пути повышения экономической эффективности производства [Текст] / В.М. Баутин, В.Э.О. Керимов // Бухучет в сельском хозяйстве.- 2017. № 10.- С. 66-77.
4. Kalanova A.B. Sanoat korxonalarini barqaror iqtisodiy rivojlanishining nazariy asoslari. Iqtisod va moliya. 2015, 3
5. Y.Abdullaev. Makroiqtisodiy statistika. T., "Mehnat". 1998. B.-56-58.
6. Шодмонов Ш.Ш., Фафуров У.В. Иқтисодиёт назарияси. Дарслик. 2009. – 579 б.
7. Халикова М.М. Озиқ-овқат ёғлари бозорида маркетинг тадқиқотларини ўтказишни тадқиқ этиш. // "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий-электрон журнали. 2021, 6-сон, ноябрь-декабрь.